

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію *Шульженко Анжеліки Сергіївни* “Фразеологізми на позначення відчуттів людини в українській, англійській та французькій мовах: структурний і семантичний аспекти”, подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Дисертацію *Шульженко Анжеліки Сергіївни* присвячено вивченню одного з ефективних засобів вербалізації концептуального змісту настанов культури – фразеологізмів. Попри давні традиції та поліаспектність дослідження фразеологічного фонду різних мов (про що зазначено в дисертації на с. 17, 33-55), Анжеліка Сергіївна знаходить простір для подальших пошуків і звертається до порівняльного вивчення структурної та семантичної специфіки фразеологічних одиниць в українській, англійській та французькій мовах.

Заслугою дослідниці є не тільки прагнення до компаративного опису фразеологізмів на позначення відчуттів, а й успішно реалізована спроба систематизації цих одиниць з огляду на лінгвальну репрезентацію спільного й відмінного, суперечливого й несумісного, константного й варіативного у предметах і явищах світу, центром якого є людина.

Актуальність цієї наукової праці визначається домінантністю принципу антропоцентризму в сучасній лінгвістиці, орієнтацією на дослідження діалогу мови й культури, репертуару культурних смислів, актуалізованих лінгвальними засобами. Порівняльне дослідження фразеології виявляється особливо плідним для встановлення способів мовного втілення знаків культури, засобів семіотизації людини в мові. Якщо дотримуватися неодноразово експлікованої у працях Ч. Пірса, Е. Бенвеніста, А.Д. Апресяна тези про те, що людина – це знак, а її думка й емоція — теж знаки, то зрозуміло, що саме в мові та через мову людина й людські відчуття перетворюються на знаки культури. У контексті наукового інтересу до зв'язків «мова — культура», «світ зовнішній — світ внутрішній», «перцепція — когніція — емоція» праця Анжеліки Сергіївни набуває неабиякої актуальності.

Наукова новизна рецензованої дисертації полягає в тому, що авторка звертається до порівняльного вивчення фразеологізмів на позначення відчуттів, актуалізованих засобами мов відмінної типології, уперше запропонувала оригінальну, послідовну й ефективну методику дослідження спільних та відмінних ознак індоєвропейських лінгвокультур шляхом аналізу важливого сегмента їхньої мовної картини світу. Розгляд окремої підсистеми спільного лінгвокультурного надбання через призму структурно-граматичних, семантичних та лінгвокультурологічних особливостей (с. 19, 22) дозволив встановити «ізоморфні та аломорфні» (с. 18, 22, 104-166) особливості аналізованого шару

лексики, системні внутрішньомовні та міжмовні зв'язки одиниць у зіставлюваних мовах.

Емпірична база дослідження охоплює понад 2200 фразеологізмів, виокремлених із 17 авторитетних фразеографічних джерел (с. 19-20). Репрезентативність матеріалу дозволила інвентаризувати багатомовний корпус фразеологізмів на позначення відчуттів.

Мета дисертації, якої успішно досягає дисертантка, — зіставний аналіз ідеографічних, структурних, семантичних та лінгвокультурологічних особливостей фразеологізмів на позначення відчуттів у мовах, що належать до різних генетичних груп індоєвропейської сім'ї — слов'янської, германської та романської.

Для реалізації завдань дослідження Анжеліка Сергіївна розробила послідовну процедуру аналізу, представила її окремим розділом (с. 58-73), обрала комплекс традиційних та інноваційних **методів** (зіставний, описовий, структурний, кількісний, компонентний аналіз), які вдало поєднуються з методом лінгвокультурологічного аналізу. Коректне застосування цих методів дозволило встановити домінантність структурних типів фразем на позначення відчуттів, різноманітність реалізації метафоричної та метонімічної моделей, специфіку еталонів порівнянь та емоційного забарвлення досліджуваних фразеологізмів.

Поєднання порівняльного, структурно-системного та антропоцентричного принципів дослідження уможливило вдосконалення семіотичних властивостей досліджуваних одиниць, з'ясування їх структурних та семантичних особливостей, зробило дослідження **теоретично важливим** для порівняльного мовознавства, типології, лінгвокультурології, лінгвосеміотики.

Цим зумовлено й **практичне значення** дисертації: здобуті результати можуть бути впроваджені в курси та спецкурси з типологічного, порівняльно-історичного мовознавства, фольклористики, лінгвокультурології, психолінгвістики, лексикографії.

У **першому** розділі наукової праці (с. 27-57) систематизовано науково-практичні результати світового доробку теорії фразеології. Розкрито поняття відображення пізнавальних психічних процесів крізь призму антропологічної спрямованості фразеологічної одиниці (ФО), визначено устрій фразеологічної підсистеми в термінах «центр — периферія», подано критичний огляд різних концепцій трактування та класифікації ФО, з'ясовано переваги лінгвокультурологічного підходу вивчення фразеології.

На нашу думку, перший розділ у теоретико-методологічному плані є вельми переконливим. Дисертантка аргументує доцільність структурно-граматичної та семантичної класифікацій, упорядкування фразеологізмів на позначення відчуттів за ідеографічним принципом, який уможливорює інтеграцію екстралінгвального,

поняттєвого й семантичного аспектів. На особливу увагу заслуговують міркування авторки стосовно метафоричного й метонімічного переосмислення базових складників ФО у процесах фіксації носіями аналізованих мов психічних процесів, одночасного пізнання зовнішнього та внутрішнього світів.

У **другому** розділі викладено методику зіставного дослідження фразеологізмів на позначення відчуттів (с. 58-73), укотре доведено доцільність впровадження лінгвокультурологічного та зіставного принципів аналізу ФО неблизькоспоріднених мов. Розкрито послідовність добору фактичного матеріалу, розроблено й представлено комплексну методику аналізу й ідеографічного моделювання підсистеми ФО на позначення відчуттів.

Найбільший за обсягом **третій** розділ дисертації містить ідеографічну класифікацію ФО в трьох індоєвропейських мовах (с. 74-101). Узагальнення зіставних спостережень, занадто стисло представлені на с. 98-100, довели кількісну представленість корпусу ФО на позначення відчуттів у зіставлених мовах, дозволили встановити межі та напрями варіювання аналізованих фактів, констатувати різний ступінь продуктивності фразеологічного позначення екстероцептивного, пропріоцептивного та змішаного типів відчуття.

Дисертантка логічно завершує дослідження аналізом структурної та семантичної специфіки ФО (**Розділ 4**, с. 104-169). Цінними, на наш погляд, є висновки стосовно домінантності дієслівних сполук, простих конструкцій за моделлю речень серед ФО, переважання метафоричних переосмислень над метонімічними. Прикро, що дослідниця обмежилася констатувальними узагальненнями результатів своєї розвідки, уникаючи пояснення відмінностей у зіставлюваних групах ФО.

Ретельність аналізу та опису значного за обсягом матеріалу свідчать про копітку та сумлінну працю, яку успішно завершено.

Основні положення дисертаційної праці повно відображено в змісті автореферату й 15 одноосібних публікаціях, 6 із яких — у фахових виданнях України, 3 – у закордонних періодичних виданнях. Наукова праця має достатню апробацію на 15 конференціях. Усі публікації, на які авторка покликається в дисертації (с. 178—181), одноосібні.

Відзначаючи актуальність і глибину дисертаційної праці Анжеліки Сергіївни Шульженко, аргументованість висунутих у ній наукових засад, комплексний характер і ґрунтовний аналіз онімів, важливість отриманих результатів, узагальнень і висновків, висловимо деякі **дискусійні моменти** та вкажемо на окремі **неточності**. Вони здебільшого стосуються термінології та окремих структурних аспектів дисертації.

1. Дисертація має достатній теоретичний рівень, про що свідчить глибоке й усебічне вивчення низки складних питань, пов'язаних з особливостями формування

та функціонування фразеологізмів на позначення відчуттів, підходів та критеріїв їх класифікації (Розділи 1, 2). Усе ж необхідно конкретизувати дієвість лінгвокультурологічного підходу, застосування якого постульовано на с. 19, 22-23, 170-173. Такі традиційні парадигми дослідження як порівняльно-історична та системно-структурна, які задіяні у дисертаційному дослідженні, все ж недостатньо розкривають роль культури у формуванні та мовній репрезентації концептів. Хоча дисертантка покладається на ідею антропоцентричності мови, вона здебільшого імплікує те, як культурні смисли закріплюються у фразеології, як усталені вирази транслують культурну інформацію, як саме виявляється «культурноносність» такої неоднорідної підсистеми фразеологізмів як вирази на позначення відчуттів. Кількісні підрахунки, на жаль, виявляються недостатніми для важливих висновків про роль стилю культури при формуванні формально-змістових, семіотичних властивостей фразеологізмів. Бажано було б більше уваги приділити «ізоморфним та аломорфним особливостям функціонування фразеологізмів» (с. 22), чинникам формування «словотвірних лакун серед українських ФО» (положення на захист 7, с. 23), визначити частку екстроцептивного та інтроцептивного досвіду, на який покладаються носії мови й культури у процесах здобуття знань, уявлень та вражень про світ.

2. У дисертації продуманий і виважений термінологічний апарат. Утім уживання окремих одиниць метамови видається неоднозначним. В аспекті термінологічного апарату не завадило б пояснити необхідність оперування такими одиницями — «ізоморфні, аломорфні; спільні, відмінні ознаки / особливості / системні відношення / моделі» (Розділ 3). Як корелюють ці терміни?

3. Докладний аналіз матеріалу дослідження та теоретичні висновки супроводжуються значною кількістю влучних прикладів. Немає сумніву, що наявність та релевантність ілюстративного матеріалу засвідчують ґрунтовність емпірійної бази цієї праці, значно підвищують її результативність, об'єктивність та наукову переконливість. Разом із цим дисертантка залишає без пояснення кількісні розбіжності в матеріалі дослідження та пріоритетність українськомовних та англійськомовних джерел ілюстративного матеріалу (лише 8 словників французької мови з 55 позицій, с. 198-202).

4. Дозволимо собі кілька міркувань щодо неточностей у структуруванні наукової праці. Формулювання назв підрозділів та пунктів у Розділах 3, 4 варто було б зробити змістовнішими та стилістично різноманітними: уникати формулювань констатувального характеру й чіткіше зазначати проблему, яку розв'язує авторка. Наявні поодинокі огріхи оформлення: словники лінгвістичної та літературознавчої термінології (позиції 299, 307, 314, 318, 320) навряд чи могли слугувати джерелами ілюстративного матеріалу.

Наведені міркування мають дискусійний характер і жодним чином не впливають на загальне позитивне враження від дисертації, а швидше віддзеркалюють сучасні проблеми порівняльного мовознавства та фразеології, до розв'язання яких залучилася авторка. Можна констатувати, що наукова праця Шульженко Анжеліки Сергіївни є зрілою й актуальною розвідкою, яку вирізняє оригінальність, концептуальна чіткість, завершеність розв'язання поставлених завдань. Дисертація має теоретичне значення для лексичної семантики, фразеології та лексикографії, порівняльно-історичного мовознавства, лінгвокультурології, лінгвосеміотики та інших галузей, є практично цінною для удосконалення методів вивчення національних картин світу, вербалізованих засобами фразеології.

На підставі докладного ознайомлення з дисертаційним дослідженням, авторефератом та основними публікаціями вважаємо, що наукова праця **“Фразеологізми на позначення відчуттів людини в українській, англійській та французькій мовах: структурний і семантичний аспекти”** та автореферат відповідають вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» № 567, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року та № 1159 від 30 грудня 2015 року, а їх авторка, **Шульженко Анжеліка Сергіївна**, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук,

доцент, професор кафедри англійської філології

Запорізького національного університету

Т. О. Козлова

Вчений секретар

Запорізького національного університету

кандидат філологічних наук, доцент

О.А. Проценко

